

Wyrok z dnia 15 listopada 2001 r., III CKN 304/99

Bank, w okresie zawieszenia jego działalności, mógł regulować zobowiązania określone w art. 109 pkt 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.) także przez potrącenie.

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sędzia SN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa syndyka masy upadłości Banku Spółdzielczego w R., przeciwko Bankowi Gospodarki Żywnościowej, Spółce Akcyjnej, Oddział Wojewódzki w Z. o zapłatę, po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 15 listopada 2001 r. na rozprawie kasacji powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 września 1998 r.,

oddalił kasację i zasądził od powoda na rzecz pozwanego kwotę 4800 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód – syndyk masy upadłości Banku Spółdzielczego w R. (L. Bank Regionalny S.A. w L.) domagał się zasądzenia od pozwanego Banku Gospodarki Żywnościowej S.A. kwoty 224 186,08 zł z ustawowymi odsetkami do dnia zapłaty, podnosząc, że pozwany Bank – prowadzący bieżący rachunek Banku Spółdzielczego w R. – w okresie zawieszenia działalności tego Banku, dokonał potrącenia przypadającej wobec niego wierzytelności w kwocie 421 916,31 zł. Według powoda, potrącenie w odniesieniu do kwoty 224 186,08 zł nastąpiło z naruszeniem obowiązującego prawa (art. 109 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe, jedn. tekst: Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm. – dalej "Pr.bank.").

Sąd Wojewódzki zasądził od pozwanego Banku kwotę 224 186,08 zł z odsetkami i kosztami procesu. Sąd ten ustalił, że pozwany Bank i Bank Spółdzielczy w R. łączyła umowa kredytu refinansowego, umowa rachunku bankowego i umowa o zrzeczeniu. Pozwany udzielił Bankowi Spółdzielczemu kredytu refinansowego, prowadził rachunek bieżący tego Banku na warunkach szczegółowo określonych w umowie. W dniu 11 sierpnia 1995 r. zawieszono działalność Banku Spółdzielczego. Skutki prawne takiego zawieszenia regulował przepis art. 109 Pr.bank. Upadłość zawieszzonego Banku Spółdzielczego w Rudniku ogłoszono w dniu 30 września 1996 r. Wcześniej, w dniu 23 stycznia 1996 r. pozwany Bank dokonał potrącenia swoich wierzytelności względem zawieszzonego Banku w kwocie 421 916,13 zł z wierzytelnością tego Banku jako posiadacza rachunku, wynikającą z umowy rachunku bankowego i przysługującą wobec strony pozwanej. W ten sposób doszło do zaspokojenia wszystkich należności przysługujących pozwanemu Bankowi w stosunku do Banku Spółdzielczego, toteż nie uczestniczył on już jako wierzyciel w toczącym się postępowaniu upadłościowym. Sąd Wojewódzki uznał, że niektóre wyszczególnione przez stronę pozwaną kwoty przedstawione do potrącenia (w wysokości 224 186,08 zł), objęte zostały potrąceniem bezpodstawnie, z naruszeniem art. 109 Pr.bank. i zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego o zawieszeniu Banku Spółdzielczego. W ocenie Sądu Wojewódzkiego, pozwany Bank naruszył zatem postanowienia łączącej strony umowy, wykonując ją nienależycie i w związku z tym ponosił odpowiedzialność na podstawie art. 471 k.c.

W apelacji pozwany Bank wnosił o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa, utrzymując, że potrącenie należności służących mu wobec Banku Spółdzielczego nastąpiło zgodnie z przepisem art. 498 k.c. i nie naruszyło przepisu art. 109 Pr.bank.

Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i oddalił powództwo. Sąd ten przyjął, że potrącenie dokonane przez pozwany Bank było w pełni skuteczne i nie naruszyło postanowienia art. 109 Pr.bank. Potrąceniem takim mogły być w szczególności objęte także odsetki od kredytu refinansowego, ponieważ przy interpretacji art. 109 pkt 1 Pr.bank. nie ma podstaw do zwięźniania pojęcia „zobowiązania z tytułu kredytu refinansowego” do samych tylko rat kapitałowych. Pozostałe wierzytelności pozwanego Banku, przedstawione do potrącenia, odpowiadały należnościom regulowanym przez pozwanego na podstawie

dyspozycji powoda i w ramach udzielonego mu kredytu. Ponadto art. 109 pkt 1 Pr.bank. dotyczył banku, którego działalność została zawieszona, a żaden przepis nie zabraniał pozwanemu dokonania potrącenia swoich wierzytelności z wierzytelnościami powoda według przepisów art. 498-505 k.c.

W kasacji powód zaskarżył wyrok w całości i podnosił naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie przepisu art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. przez pominięcie w uzasadnieniu wyroku motywów rozstrzygnięcia, które uzasadniałyby całkowite odrzucenie ustaleń i wykładni prawa dokonanej przez Sąd pierwszej instancji. Wskazywał także na naruszenie art. 109 Pr.bank. przez błędną jego wykładnię oraz błędne zastosowanie art. 498-505 k.c. Według skarżącego, Sąd drugiej instancji błędnie przyjął, że ograniczenie regulacji zobowiązań banku wynikające z art. 109 Pr.bank. nie miało zastosowania do regulacji jego zobowiązań w drodze potrącenia (art. 498-505 k.c.). Bezpodstawne było także założenie, że art. 109 Pr.bank. dopuszczał również regulację odsetek od wymienionych w tym przepisie zobowiązań. Obraza przepisu art. 471 k.c. polegała na przyjęciu, że zaspokojenie należności pozwanego – wbrew obowiązującemu prawu – nie wyrządziło szkody. W rezultacie skarżący domagał się uchylecia zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut naruszenia przepisu art. 328 § 2 k.p.c. nie może być uznany za zasadny. Istotnie, uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego jest bardzo lapidarne i przy zestawieniu go z motywacją zawartą w uzasadnieniu rozstrzygnięcia Sądu pierwszej instancji, widoczny jest brak bogatszej i rozwiniętej argumentacji prawnej. Nie znaczy to jednak, że zaskarżony wyrok pozbawiony został w ogóle wskazania podstawy faktycznej rozstrzygnięcia i wyjaśnienia podstawy prawnej z podaniem odpowiednich przepisów prawa. Sąd ten przyjął, że między stronami doszło do zawarcia umowy kredytu refinansowego, że odsetki od tego kredytu komponowały również wierzytelność pozwanego Banku i że pozwany mógł skutecznie potrącić wierzytelność wynikającą z umowy kredytu refinansowego z wierzytelnością wynikającą z umowy rachunku bankowego po zawieszeniu działalności Banku Spółdzielczego (posiadacza rachunku). Ostateczne rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego poprzedziły zatem odpowiednie rozważania dotyczące wyjaśnienia podstaw faktycznych i treści łączących strony stosunków zobowiązaniowych.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej skarżący twierdził, że naruszenie przepisu art. 109 Pr.bank. nastąpiło przez przyjęcie, iż ograniczenie regulacji zobowiązań banku, wynikające z tego przepisu, nie miało zastosowania do regulacji podejmowanych w wyniku potrącenia dokonanego przez wierzyciela zawieszzonego banku. W związku z tym skarżący podnosił też zarzut naruszenia prawa materialnego przez „błędne zastosowanie art. 498-505 k.c.”. W kontekście wywodów uzasadnienia zarzutów kasacji należy przyjąć, że skarżącemu chodziło zapewne o wskazanie naruszenia przepisu art. 498 k.c. przez to, że przepis ten w ogóle został zastosowany, mimo brzmienia przepisu art. 109 Pr.bank., wykluczającego – według skarżącego – możliwość skutecznego dokonania przez kredytodawcę potrącenia własnej wierzytelności wynikającej z umowy kredytu refinansowego.

Tak sformułowany zarzut naruszenia przepisów art. 109 Pr.bank. i art. 498 k.c. nie może być uznany za usprawiedliwiony, należy bowiem przyjąć, że pozwany Bank mógł w okresie zawieszenia Banku Spółdzielczego dokonać potrącenia własnej należności wynikającej z umowy kredytu refinansowego z wierzytelnością Banku Spółdzielczego istniejącą wobec potrącającego i wynikającą z umowy rachunku bankowego (art. 725 k.c.).

Zasadniczym celem zawieszenia banku przewidzianym w art. 108 Pr.bank. było przede wszystkim istotne ograniczenie działalności usługowej zawieszzonego banku w sferze zawierania nowych umów bankowych i wykonywania umów już istniejących. Zredukowanie działalności usługowej służyło m.in. zachowaniu substratu przyszłej masy upadłości zawieszzonego banku (po zawieszeniu Prezes Narodowego Banku Polskiego występował z wnioskiem o ogłoszenie upadłości – art. 108 ust. 1 Pr.bank.). Takie zredukowanie nie było jednak całkowite, ponieważ w art. 109 pkt 1 Pr.bank. przewidziano możliwość „regulowania” przez zawieszony bank w okresie zawieszenia czterech kategorii zobowiązań, w tym wierzytelności z kredytu refinansowego. Dopuszczalność regulacji tych zobowiązań podyktowana została z pewnością względami ochrony określonych kategorii wierzycieli, w tym kredytodawców kredytu refinansowego.

Przepis art. 109 pkt 1 Pr.bank. posługuje się dwukrotnie formułą „regulowania zobowiązań”. Wspomina też o „wstrzymaniu regulowania” innych kategorii zobowiązań niż określone w tym przepisie w okresie zawieszenia banku. Niewątpliwie chodzi tu o wykonanie zobowiązań (spełnienie świadczenia) w

znaczeniu przyjętym w art. 450 k.c. i nast. Oznacza to, że w okresie zawieszenia bank mógłby wykonywać zobowiązania wynikające z czterech, przewidzianych w art. 109 Pr.bank. kategorii umów bankowych, natomiast ciążyłby na nim ustawowy zakaz wykonywania innych zobowiązań, mógłby zatem skutecznie powstrzymać się z takim wykonaniem. Należy w konsekwencji przyjąć, że formuła „regulowania zobowiązania” przez zawieszony bank powinna być rozumiana w ten sposób, że bank taki mógł wykonywać zobowiązania określone w art. 109 pkt 1 Pr.bank., a więc – dokonywać świadczeń o charakterze definitywnym. Takim skutkiem świadczenia banku jest umorzenie zobowiązania z tytułu wkładów oszczędnościowych, lokaty, rachunku bieżącego lub kredytu refinansowego, przepis art. 109 Pr.bank. ma zatem na względzie definitywne zakończenie wymienionych w nim stosunków obligacyjnych w wyniku „uregulowania zobowiązania” przez zawieszony bank.

W okresie zawieszenia Banku Spółdzielczego Bank ten mógł skutecznie wykonać zobowiązania wynikające z umowy kredytu refinansowego. Jeżeli roszczenie wierzyciela stało się już wymagalne, zawieszony Bank Spółdzielczy miałby obowiązek wykonać własne zobowiązanie kredytowe wobec pozwanego Banku. W przepisie art. 109 Pr.bank. nie przewidziano ograniczeń dotyczących funduszy („aktywów banku” – art. 108 ust. 1 Pr.bank.), z których mogłaby nastąpić zapłata należności w nim przewidzianych. Brak też ograniczeń co do tego, z czyjej inicjatywy taka zapłata miałaby nastąpić. Jeżeli zatem weźmie się pod uwagę, że potrącenie ustawowe (art. 498 k.c.) spełnia m.in. funkcję umorzenia zobowiązania, to nie istnieją żadne prawne przeszkody ku temu, aby kredytodawca zawieszzonego banku mógł dokonać skutecznego potrącenia należności kredytowej z wierzytelnością zawieszzonego banku, wynikającą z umowy rachunku bankowego (tzw. bieżącego – art. 725 k.c.). Prawna formuła „reguluje zobowiązanie” nie ogranicza zatem możliwości przedstawienia do potrącenia m.in. wierzytelności usprawiedliwionych umową kredytu refinansowego z wierzytelnością zawieszzonego banku, jeżeli w wyniku takiego potrącenia dochodzi do definitywnego umorzenia wierzytelności objętych przepisem art. 109 pkt 1 Pr.bank., a oświadczenie o potrąceniu złożyłby wierzyciel zawieszzonego banku (art. 499 k.c.). Innymi słowy, „regulacja zobowiązań” zawieszzonego banku mogłaby odbywać się bezpośrednio – w wyniku zapłaty dokonywanej przez bank – lub pośrednio, w związku z wykonaniem uprawnienia do potrącenia przez wierzyciela takiego banku, jeżeli do

skompensowania przedstawione zostałyby kategorii wierzytelności określone w art. 109 pkt 1 Pr.bank.

Mimo więc odmiennej argumentacji prawnej w tym względzie, Sąd Apelacyjny trafnie ostatecznie przyjął, że przepis art. 109 pkt 1 Pr.bank. nie wykluczał możliwości skutecznego dokonania przez pozwanego Bank potrącenia wierzytelności kredytowej wynikającej z umowy kredytu refinansowego z wierzytelnością zawieszonoego banku z tytułu umowy rachunku bankowego. Omawiany przepis nie stanowił więc normy szczególnej w rozumieniu przepisu art. 505 pkt 4 k.c.

W związku z tym nie istniały podstawy do wysuwania twierdzenia, że Sąd drugiej instancji naruszył przepis art. 471 k.c., nie można bowiem postawić pozwanemu Bankowi uzasadnionego zarzutu, iż nie wykonał lub nienależycie wykonał obowiązki kontraktowe wynikające z umowy rachunku bankowego (art. 725 k.c.).

Za nietrafny należy także uznać zarzut, że Sąd drugiej instancji błędnie zinterpretował przepis art. 109 Pr.bank. i przyjął, iż obejmował on także możliwość „regulacji” odsetek od należności w nim wymienionych. Nie ma usprawiedliwionych podstaw do kwestionowania wykładni przyjętej przez Sąd Apelacyjny, a w szczególności nie wyklucza jej twierdzenie skarżącego, że przepis art. 109 Pr.bank. powinien być wykładany w sposób restryktywny. Przepis ten, jak już wspomniano, dopuszczał możliwość „regulowania” przez bank zawieszony tylko czterech kategorii zobowiązań (należności) w nim wymienionych, w tym zobowiązania z kredytu refinansowego. Chodzi tu o wskazanie postaci zobowiązań, które mogłyby być skuteczne „regulowane” w okresie stanu zawieszenia. W omawianym przepisie nie przesądzono jednak samych elementów struktury prawnej zobowiązań objętych wspomnianym „regulowaniem”, zobowiązania przewidziane w art. 109 Pr.bank. mają bowiem zawsze określoną strukturę prawną, obejmującą przede wszystkim należność główną i odsetki zwykłe (tzw. kapitałowe). Celem analizowanego przepisu było więc spowodowanie ograniczeń o charakterze przedmiotowym, a nie ograniczeń natury strukturalnej, tj. dotyczących tylko należności głównych powstających w ramach czterech wspomnianych kategorii zobowiązań. Oznacza to, że niewłaściwa jest tylko literalna wykładnia przepisu art. 109 Pr.bank., w rezultacie należało więc przyjąć, że przyznana zawieszonemu bankowi możliwość „regulowania” m.in. zobowiązań wynikających z umowy kredytu refinansowego

obejmowała nie tylko kapitał tego kredytu (należność główną), ale także należne kredytodawcy odsetki zwykłe do czasu takiej „regulacji”.

Z przedstawionych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 393¹² k.p.c.).